

CÔNG TRÌNH *Tiếng Việt trên các miền đất nước*

(PHONETIC HỌC TIẾNG VIỆT)

CỦA GS.TS. HOÀNG THỤ CHÂU

Giới thiệu Nhà xuất bản khoa học và công nghệ năm 2005

Phonetic học là khoa học nghiên cứu các vấn đề về tiếng địa phương của ngôn ngữ. Ở Việt Nam, đầu thế kỷ XX đã có những người đầu tiên bàn về giọng, về tiếng nói ở các địa phương, các vùng miền của nước ta, nhưng phải đến năm 1989 cuốn sách *Tiếng Việt trên các miền đất nước (Phonetic học)* được công bố hành thì dù có một số nhà nghiên cứu phonetic tiếng Việt mới thực sự được đánh dấu.

Sau gần 30 năm nghiên cứu và giảng dạy môn *Phonetic học* tại khoa Ngữ văn, Đại học Tổng hợp Hà Nội, GS. Hoàng Thụ Châu mới chính thức cho công bố công trình của mình. Khảo sát rộng và sâu, tích lũy nhiều dữ liệu và phương pháp, phân tích một cách khoa học, sáng rõ và thuyết phục về các tranh luận ngôn ngữ Việt cũng như quá trình hình thành và diễn biến của chúng. Bà đã cống hiến cho ngành Việt ngữ học nước nhà một công trình nghiên cứu có giá trị khoa học xuất sắc, một viên đá tảng cho sự hình thành và phát triển nghiên cứu, giảng dạy và *Phonetic học* ở Việt Nam.

1. Về mặt lý luận và phương pháp nghiên cứu, công trình *Tiếng Việt trên các miền đất nước* có

Liên tiếp công nhận và thúc đẩy phát triển ngành ngôn ngữ - lịch sử - xã hội - văn hóa. Vì thế, ngay từ đầu, tác giả của sách đã xác định: phonetic học là biểu hiện của ngôn ngữ toàn dân dưới hình thức mặt cách lịch sử, trong quá trình lịch sử; và phonetic học được định vị ở ranh giới của nhiều ngành khoa học như dân tộc học, xã hội học, lịch sử, địa lý. Nó, vì vậy có thể là một khoa học liên ngành.

Quan điểm tiếp cận của cuốn sách có thể xem như là sự đột phá mới mẻ về phương pháp luận cho phonetic học Việt Nam. Không phải ngẫu nhiên mà ngôn ngữ học phải tiếp cận cùng một lúc với nhiều ngành như trong phonetic học. Nếu một nhà ngữ pháp học chỉ chú ý đến cái mã của ngôn ngữ và tìm ra các cấu trúc là anh ta đã hoàn thành nhiệm vụ, thì nhà phonetic học bắt buộc phải có một cách tiếp cận liên ngành. Bên cạnh việc phân tích cấu trúc của một phonetic học, nhà nghiên cứu còn phải am hiểu địa lý, lịch sử, văn hóa ... tất cả mới có thể hiểu cái xã hội nhỏ bé mà anh ta khảo sát tiếng nói của nó.

2. Chính liên tiếp công nhận và lý luận và phương pháp nêu trên đây đã dẫn đến những đổi mới về nội dung giá trị và đóng góp khoa học xuất sắc. Cụ thể là, công trình này đã:

- Giới thiệu và phân tích những vấn đề lý luận của phonetic học và các phương pháp nghiên cứu phonetic học.

Đặc biệt, phần lớn công trình này đã dành để:

- Khảo sát và trình bày về kết quả phân vùng phonetic học tiếng Việt.

- Phân tích so sánh ngữ âm và cấu trúc ngữ pháp (trong đó, chủ yếu là so sánh ngữ âm) giữa các vùng phonetic học.

- Lý giải những khuynh hướng biến đổi, những khác biệt giữa các vùng.

- Phân tích các bình diện xã hội, lịch sử, văn hóa, ngôn ngữ trong quá trình hình thành và tiến

từ tiếng địa phương, thổ ngữ, vai trò và đóng góp của ngôn ngữ phát triển, thay đổi của ngôn ngữ trong tiến trình phát triển của ngôn ngữ dân tộc.

3. Vấn đề tranh toàn cảnh các phương ngữ Việt, sách miêu tả trên chi tiết không gian (địa lý) liên chi tiết gian (lịch sử) và kèm theo đó là các bình diện xã hội, văn hóa của các vùng đất và sự liên hệ quan. Ở đây, sự đa dạng của tiếng Việt trong không gian chủ yếu là những hiện tượng biến đổi. Ở đây, sự đa dạng của tiếng Việt trong không gian chủ yếu là những biến đổi thiên nhiên - xã hội qua các thế kỷ, là những quá trình biến đổi dân cư trong quá trình hình thành đất nước. Tác giả của sách đã phân tích và chỉ ra một cách hợp lý rằng: sự hình thành ba vùng phương ngữ lớn (phương ngữ Bắc - vùng Bắc Bộ, phương ngữ Trung gồm miền Bắc Trung bộ kéo dài đến đèo Hải Vân, phương ngữ Nam gồm toàn bộ phần còn lại của đất nước) và những khác biệt giữa chúng với nhau là kết quả của quá trình di dân, mở đất từ Bắc vào Trung, rồi từ Trung và Bắc cùng di trú vào, hình thành vùng Nam Bộ.

Trong sự khác biệt đó, phương ngữ Bắc hình thành đầu tiên ở cái nôi của ngôn ngữ Việt cổ là châu thổ Bắc Bộ. Tiếp đó, với quá trình di dân từ châu thổ Bắc Bộ vào vùng Khu Bắc cũ mà phương ngữ Trung được hình thành với một trạng thái tiếng Việt nguyên thủy và thuần khiết, làm cho phương ngữ này còn lưu giữ nhiều những yếu tố của tiếng Việt. Trong khi đó, phương ngữ Bắc lại có những biến đổi, dần tiến tới một diện mạo cách tân hơn và gần với ngày nay.

Quá trình mở đất phương ngữ Nam mấy trăm năm trước đã thu hút những bộ phận cư dân từ vùng Trung Bộ, Bắc Bộ vào vùng Nam Bộ. Chính quá trình cư trú trên vùng đất phương ngữ Nam đã làm nảy sinh và liên minh lên của phương ngữ Nam, một phương ngữ có đặc trưng khá mạnh mẽ những màu sắc hiện đại thì rõ nét.

Trong công trình *Tiếng Việt trên các miền đất nước*, những khác biệt của phương ngữ Nam so với phương ngữ Trung và Bắc thể hiện rõ ràng cho là do những hiện tượng của các ngôn ngữ bản địa cũ là tiếng Khmer và tiếng Chăm, còn những hiện tượng của tiếng Hán từ những ngôn ngữ ở Hoa vùng Hoa Nam sự liên kết đến Nam Bộ trong suốt vài ba thế kỷ gần đây, đã không được tính đến. Bởi các khảo sát liên ngành và với phương pháp phân tích khoa học, hợp lý, tác giả của sách đã chứng minh rằng trong quá trình hình thành các khác biệt về ngữ âm của phương ngữ Nam, có sự liên hệ và tác động rất đáng kể từ tiếng Hoa của ngôn ngữ ở Hoa Nam nói chung (Hoa Kỳ), người ở Triều Châu nói riêng di trú đến vùng đất này trong thế kỷ gần đây không xa ngày nay. Tác giả đã cho thấy phương ngữ không chỉ phần ảnh hưởng lịch sử đất nước mà còn phần ảnh hưởng nào quá trình tiếp xúc ngôn ngữ - ngôn ngữ trong quá khứ lịch sử.

Các nhân tố lịch sử, văn hóa, xã hội đã cùng góp phần làm nảy sinh phương ngữ và ngữ cảnh, qua lăng kính nghiên cứu phương ngữ, hiểu về văn bản, hiểu về nhân tố và sự kiện lịch sử, văn hóa, xã hội có thể được làm sáng tỏ thêm.

4. Tiếng Việt trên các miền đất nước đã giới thiệu và mô tả những biến thể của phương ngữ vô cùng đa dạng của tiếng Việt, tìm những câu liêu lịch sử để lý giải nguyên nhân xã hội cùng với các qui luật biến đổi ngữ âm tạo ra sự đa dạng đó. Tác giả cũng cố gắng vẽ nên đường nét liêu lịch sử và ngôn ngữ có được để xác định niên đại cho các mức biến đổi. Từ kết quả nghiên cứu của công trình này, có thể nói không quá rằng ngành ngữ văn quan tâm đến lịch sử tiếng Việt có thể tìm thấy trên bản đồ phương ngữ sự phân bố trong không gian sự di chuyển biến của nó trong thời gian.

Mặt khác, các ngành như lịch sử, dân tộc học, lịch sử văn hóa, văn học dân gian ..., lúc này hay lúc khác, đều có thể tìm thấy cho mình những câu liêu có giá trị. Những người mà mĩ di tích học như biến thể thì phương ngữ lại có thể như cái kho chứa đựng hiểu biết trong quá khứ mà nhà khoa học có thể tìm thấy được.

5. Với những công nhận giá trị khoa học như chúng tôi nêu tóm tắt trên đây, năm 2005, Hội đồng Giải thưởng Quốc gia về Khoa học và Công nghệ đã trao tặng Giải thưởng Nhà nước về Khoa học và công nghệ cho công trình khoa học này.

Ky niệm 20 năm ĐHQG Hà Nội

Trần Cẩm Lan